

СУТНІСТЬ, ГЕНЕЗИС І ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ "ІНФОРМАЦІЯ"

Завісена Н.С.

Черкаський державний технологічний університет

В данной статье исследовано эволюцию теоретических подходов к определению понятия "информация", изучен его генезис. Автором выделены разные аспекты развития постиндустриального общества, проанализирована категория "информация" из философской, научной, естественной, технической, экономической и других точек зрения.

Evolution of the theoretical going to the determination of concept of information is investigated in this article, its genesis is studied. The author selects the different aspects of postindustrial society development, analyses a category of information from philosophical, scientific, natural, technical, economic and other points of view.

Останні десятиліття інформація зайняла важливе місце в теоріях, що вивчають становлення нової стадії економічного розвитку – інформаційної. Теорії інформаційної, постіндустріальної економіки, економіки, заснованої на знаннях, розглядають інформацію й знання як базові ресурси економічної діяльності й розвитку, ефективність використання яких визначає конкурентоспроможність конкретної організацій і національних економік у цілому.

Аналіз останніх джерел. Серед найбільш помітних закордонних дослідників інформаційної й постіндустріальної економіки варто назвати Д. Белла, О. Тоффлера, І. Масуду, Т. Форестера, Дж. Несбітта й інших, а також вітчизняних економістів В.Л. Іноземцева, В.Л. Тамбовцева, Р.Ф. Абдєєва, Л.Д. Урсула, О.А. Гречихіна, І.Г. Здорова та інших. При цьому слід зазначити, що основний акцент у їхніх роботах був зроблений на соціальних аспектах розвитку постіндустріального суспільства, а при аналізі категорії інформація багато хто із цих авторів виходять з філософського розуміння інформації або використовують положення теорії інформації.

Мета. В даному дослідженні нами ставиться мета визначення сутності поняття "інформація", вивчення його генезису та еволюції підходів до трактування.

Розглядаючи інформацію як один з комерціалізованих об'єктів економіки, у першу чергу, необхідно визначити поняття досліджуваного об'єкта. Під економічною інформацією розуміється інформація про економічні відносини, явища, процеси економічної діяльності й суспільного відтворення. Найпоширенішими видами економічної інформації є дані бухгалтерського, фінансового обліку, нормативні документи, відомості про стан і параметри даного етапу розвитку (показники грошового, трудового ринків, розміри валового внутрішнього продукту, стан платіжного балансу й інші). Економічна інформація являє собою відбиття економічної діяльності й результатів і має об'єктивний характер. Це значимий вид інформації, використовуваний особливо широко в процесі управління і прийняття рішень економічними агентами.

Проте в економічній діяльності цінною є не лише економічна інформація, але й інші види інформації. Інформація, що не носить виражений економічний характер, наприклад, науково-технічна, культурна інформація має велике значення для ефективності господарської діяльності й впливає на економічні процеси, економічні відносини й тенденції розвитку економіки. Інформація знаходить своє застосування в комерційній діяльності як економічний ресурс, який використовується, наприклад, для створення інформаційних і інтелектуальних благ, для підвищення віддачі матеріальних і трудових ресурсів.

Незалежно від видів і напрямків використання інформація володіє рядом ключових характеристик, що визначають специфіку обігу інформації в економіці як економічне благо. Для розуміння місця й ролі інформації у відтворювальній системі, а також її значення для економічної діяльності, необхідно докладно вивчити сутність інформації як економічного блага, виявити її ключові властивості, а також досліджувати своєрідність функціонування інформації як економічного ресурсу.

Різні дослідники по-різному визначають як сам термін "інформація", так і кількісні міри для його виміру. Інформація – одне з найбільш актуальних, фундаментальних і дискусійних понять у сучасній науці й практиці. Можна з повною впевненістю сказати, що питання про сутність інформації належить до числа найбільш складних і дискусійних у науці другої половини ХХ ст.

У період усього соціально-економічного розвитку суспільства інформація мала важливе значення для економічної діяльності. Однак масштабність і глибина трансформацій, що відбуваються в сучасний період розвитку, свідчить про формування принципово нових можливостей використання таких ресурсів, як інформація, і визначає розмаїтість напрямків та аспектів їхнього дослідження.

Інформація являє собою загальнонаукове поняття, що досліджується з різних сторін у різних науках, зокрема природних, гуманітарних, технічних. Кожна наука й навіть окремі напрямки й теорії в рамках однієї й тієї ж науки пропонують різні підходи до розуміння поняття "інформація". "Існує багато визначень інформації, у кожному з яких відображені або специфіка галузі знань, у якій використовується дане визначення, або особливості професійної діяльності особи, що дала або запропонувала зазначене визначення, або просто його персональний смак і термінологічні схильності" [1, с. 114-115].

Інформація є важливою категорією у філософії, соціології, психології, економіці, фізиці й інших науках. Це обумовлено тим, що інформація виникає в результаті всіх процесів, являє собою відбиття предметів, явищ, відносин. З розширенням можливостей передачі, використання інформації в різних процесах і видах діяльності одержала поширення теорія інформації, деякі положення якої знайшли свій подальший розвиток в економічних теоріях, у яких досліджується інформація. Тому теоретичний аналіз доцільно почати з розгляду різних напрямків теорії інформації, а потім перейти до вивчення місця й аспектів дослідження інформації в економічній теорії.

У середині ХХ століття виникла проблема подолання інформаційної кризи, основним критерієм якого було протиріччя між стрімко зростаючими обсягами інформації й зниженням можливостей одержання необхідної інформації і її подальшого використання. У цей період інформаційний потік збільшувався в 25-30 разів щорічно, кількість публікацій у світі подвоювалося кожні 10-15 років. Всесвітній фонд опису винаходів (патентів) поповнюється щорічно на 1 млн. документів, що містять інформацію про 350 тисяч винаходів [2, с. 23].

Людство протягом багатьох століть створювало свої тлумачення інформації, але для закріплення цих тлумачень у певних наукових категоріях прийшов час лише тоді, коли люди не тільки свідомо поставили перед собою завдання передачі, зберігання й переробки інформації, але й навчилися так чи інакше нею користуватися. В 20-х роках ХХ століття з'явилися перші публікації з даних проблем, що поклали початок розвитку досить розгалуженої й неоднорідної на сьогоднішній день теорії інформації. Незважаючи на величезний і зростаючий потік наукових праць у цій галузі, сьогодні не існує єдиного, загальноприйнятого визначення інформації. Теорія інформації як науки стала розвиватися з кінця 40-х років ХХ століття. Активний розвиток засобів зв'язку, що передавали інформацію, зокрема, за допомогою телефону, радіо, телеграфу, обумовило інтерес саме до технічних питань передачі, організації обігу інформації й забезпечення їхньої ефективності. Разом із прогресом у сфері технічного забезпечення використання інформації, що виразились у створенні електронно-обчислювальних машин, активний розвиток одержали різні теорії інформації, у яких досліджувалися технічні проблеми ефективного обігу інформаційних ресурсів.

Помітно вплинуло на зміну підходів і аспектів вивчення інформації створення й розвиток теорії інформації, а також становлення системних теорій – кібернетики, синергетики.

Основою визначення соціально-економічних критеріїв переходу від індустріального суспільства до інформаційного етапу розвитку є оцінка інформаційного сектора економіки.

Суспільство вважається таким, що стало на шлях інформаційного розвитку, якщо:

- понад 50 % населення зайнято в сфері послуг – постіндустріальна фаза його розвитку, якщо в суспільстві більше 50 % населення зайнято в сфері інформаційно-інтелектуальних послуг – суспільство стає інформаційним [1, с. 118];
- темпи зростання інформаційного сектора економіки перевищують темпи розвитку економіки в цілому;
- широке використання інформаційних технологій і продукції інформаційного сектора економіки в повсякденному житті;
- створення єдиного інформаційного простору й доступність до нього всіх членів суспільства;
- рівень добробуту членів цього суспільства більшою мірою залежить від їхньої освіченості, навчання стає безперервним процесом протягом всього життя.

Істотний прорив у розвитку теорії інформації був здійснений завдяки становленню такої науки, як кібернетика, основоположником якої є Н. Вінер. Кібернетика формулює принцип єдності інформації й управління, що важливо при дослідженні процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві. Надалі виділився окремий напрямок у цій науці – економічна кібернетика, яка вивчає процеси, що відбуваються в економічних системах. Функціонально-кібернетичні концепції пропонують розглядати інформацію як "властивість певного класу матеріальних систем; ця властивість виникає й збагачується в процесі становлення, розвитку цих систем, їхньої взаємодії між собою та зовнішнім середовищем" [3, с. 56]. До таких систем відносяться як живі організми, так і створені людиною системи – економічні, соціальні, організаційні та інші.

Кібернетика базується на принципі зворотного зв'язку, в основу якого покладено твердження – "усяке відхилення системи коректується керуючим пристроєм після одержання інформації про це відхилення" [4, с. 52]. Інформація, за Н. Вінером, – це "визначення змісту повідомлення, отриманого із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього й пристосування до нього наших почуттів" [3, с. 56].

Іншою системною теорією, що одержала поширення в останні десятиліття, є синергетика, основоположником якої є Г. Хакен [5, с. 36]. Синергетика, на відміну від кібернетики, передбачає не адаптування систем до умов, що змінилися, а поступове зародження нових процесів і явищ. Тобто зміни постійно накопичуються й викликають руйнування старої системи. У рамках синергетичного підходу, де важливою категорією є інформація, вивчаються різні складні системи, до яких відноситься й економічна система.

Розвиток теорій про інформацію як економічного ресурсу тісно пов'язаний з розвитком економічних і соціальних процесів у світі, ускладненням економічних відносин і зв'язків. Місце інформації в різних економічних теоріях і концепціях різне: від припущень про повноту й достовірність інформації (класична економічна теорія) через концепції інформаційної функції цін у ринковій економіці (неокласична теорія) і інноваційних основ розвитку економіки (теорія Шумпетера) до різних системних підходів до визначення ролі інформації в економіці (економічна кібернетика, синергетика), а також до концепцій, у рамках яких, на відміну від системних підходів, вивчаються окремі аспекти інформації і її обігу в економіці й використання в господарській діяльності.

В міру розвитку економічної теорії в сферу її аналізу потрапляють усе більш складні й взаємозалежні явища й процеси, а передумов, що спрощують моделювання й побудову концепцій і теорій, стає усе менше. Все це пов'язано зі значним збільшенням значимості неекономічних факторів в економічній діяльності, а також з розвитком різноманітних можливостей створення вартості за допомогою використання інформації в різних формах.

Неокласична економічна теорія, особливо на пізніх і сучасних етапах розвитку, вже не ігнорує значення інформації для економічної діяльності. Однак аналіз ролі, функцій і використання інформації досить обмежений. Л. Маршалл, основоположник неокласичного напрямку в економічній теорії, звернув особливу увагу на значимість знань для ефективної організації діяльності. "Знання – наш найбільш потужний двигун виробництва" [1, с. 112], – писав він. Таким чином, саме Л. Маршалл вказав на значимість інформації у формі знань для економічної діяльності. Більше того, він звернув увагу на те, що багато в чому кінцевий результат залежить від застосування знань, а також від підприємництва.

З розвитком неокласичної теорії економісти досліджували інформацію з точки зору її впливу на досягнення ринкової рівноваги й на прийняття рішень ринковими суб'єктами. Фрідріх фон Хайек, розвиваючи теорію спонтанного порядку, відзначав, що механізм ринку – це механізм поширення інформації [6, с. 100]. Інформація ж надходить через механізм ринкових цін. Хайек, як і багато інших економістів-неокласиків, розглядав інформаційну функцію ціни, яка дозволяє вирішувати завдання координації. Він думав, що наближення до ринкової рівноваги можливо при достатності й достовірності інформації, а також при наявності ефективних способів її поширення.

Сучасна неокласична теорія стверджує, що ціни дають економічним агентам додаткову інформацію про стан економіки, що дозволяє їм ефективно використовувати доступні ресурси. Таким чином, роль інформації, що надходить через механізм цін, зводиться до оптимізації ресурсних потоків і координації зусиль. Важливо відзначити, що неокласичний підхід базується на таких характеристиках інформації, як доступність і достовірність, що далеко не завжди відповідає економічній дійсності. З позицій неокласичної школи, при повноті, достовірності й доступності інформації господарюючим суб'єктам економіка буде функціонувати ефективно, отже основну увагу держава повинна приділяти виключенню інформаційної асиметрії, а не брати участь в економічній діяльності в різних формах, що нерідко призводить до перекручування цінових сигналів ринку. Поряд із ціновими сигналами ринку існують і нецінові, які нерідко спричиняють не менш сильний вплив на поведінку й рішення економічних агентів.

Неокласична теорія сформувала основні підходи до визначення цінності інформації, на основі мікроекономічної методології розроблені механізми формування ціни на інформаційні блага, а також виявлені впливи нерівномірного розподілу інформації на встановлення ринкових цін. У цілому проблема визначення цінності інформації, її вартості є одним з найбільш складних і актуальних завдань, що вимагають вирішення. Інше дослідження впливу інформації на діяльність господарюючих суб'єктів пропонується новою класичною школою – раціональних очікувань. Основою цієї гіпотези є припущення про те, що в умовах невизначеності люди покладаються на свій досвід і знання. Вони прагнуть заздалегідь одержати всю інформацію про ту або іншу подію й на підставі цього прийняти найкраще рішення. До інформації люди ставляться як до рідкісного блага й прагнуть використовувати її ефективно.

Висновки. Таким чином, всі розглянуті підходи до інформації в рамках класичних, неокласичної теорій, школи раціональних очікувань у цілому фокусують свою увагу на інформації як відображенні економічної дійсності й на впливі інформаційних сигналів на економічну поведінку. Іншими словами, ті можливості використання інформації й знань у підприємницькій діяльності, які з'являються в сьогоденні, а також вплив інформації на суб'єктів економічних відносин і їх діяльність залишилися, багато в чому, за межами цих теорій.

У найбільш загальному вигляді інформація виступає як засіб підвищення ентропії й упорядкованості системи, а як економічне благо інформація являє цінність для суб'єкта в тому випадку, якщо веде до підвищення ймовірності досягнення мети, сприяє задоволенню потреб економічного агента або забезпеченню економічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коган В.З. Теория информационного взаимодействия: Философско-социологические очерки. – Новосибирск: Из-во Новосибирск. Ун-та, 1991. – 200 с.
2. Литвинович В.Ч. Социальная информация и проблема ее надежности. – Минск, 1981. – Ч. 1. – 108 с.
3. Н. Винер. Творец и робот. М.: Прогресс, 1966. – 90 с.
4. К. Шеннон. Работы по теории информации и кибернетике. – М.: ИЛ, 1963. – 450 с.
5. Г. Хакен. Информация и самоорганизация. Макроскопический подход к сложным явлениям. – М.: Мир, 1991. – 240 с.
6. Фридмен М., Хайек Ф. О свободе. – М.: Три квадрата, – Челябинск: Социум, 2003. – 192 с.